

**ПРО ОКРЕМІ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ІНФОРМАЦІЯ»
ТА «ЗНАННЯ» ПРИ ДОКАЗУВАННІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

**SOME ASPECTS OF THE RELATIONSHIP CONCEPTS OF «INFORMATION»
AND «KNOWLEDGE» PROVING TO DURING THE PRE-INVESTIGATION**

Дворецький А.С.,

*здобувач кафедри кримінального процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Стаття присвячена висвітленню сутності понять «інформація» та «знання» у доказуванні на стадії досудового розслідування. Зроблено аналіз змісту та співвідношення понять «інформація» й «знання» з точки зору вчених, виокремлено декілька властивостей, якими наділена інформація у доказуванні при збиранні доказів.

Ключові слова: досудове розслідування, кримінальне провадження, доказування, інформація, знання.

Статья посвящена освещению сущности понятий «информация» и «знание» в доказывании во время досудебного расследования. Сделан анализ содержания и соотношения между понятиями «информация» и «знание» с точки зрения ученых, выделено несколько свойств, которыми обладает информация в доказывании на этапе сбора доказательств.

Ключевые слова: досудебное расследование, уголовное производство, доказывание, информация, знание.

The author of the article highlighted the essence of the concepts of «information» and «knowledge» in proving activity during the pre-trial investigation. In the article the analysis of content and the relationship between the concepts of «information» and «knowledge» in terms of scientists was made, also the author singled out several properties vested the proving information while collecting evidence.

Key words: pre-trial investigation, criminal proceedings, evidence, information, knowledge.

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку людства, якщо проаналізувати особливості застосування тих чи інших понять у наукових дослідженнях або в повсякденному житті, поза всяким сумнівом, одне із перших місць займають такі загальнонаукові категорії, як «інформація» та «знання». Взагалі, процес дослідження або спілкування між людьми, у тому числі і у кримінальному провадженні, – це завжди інформаційний процес, суть якого полягає в певному відображенні розумом людини інформації із відповідного джерела, в результаті чого з'являються знання людини. Загальновідомо, що інформація є джерелом знань, а розум є внутрішнім інструментом людини для отримання знань, які можуть проявлятися у навколишньому світі у вигляді відповідної інформації. Тому, щоб зрозуміти і усвідомити, що таке знання про кримінальне правопорушення, на процесі його доказування нам необхідно виявити співвідношення двох понять, зокрема, «інформації» і «знання».

Окремі питання, що стосуються понять «інформація» та «знання» у доказуванні під час досудового розслідування були предметом досліджень ряду науковців, зокрема, А.В. Агутіна, О.С. Александрова, В.Д. Арсеньєва, Р.С. Белкіна, Д.І. Беднякова, В.Я. Дорохова, А.І. Трусова та ін.

Разом із тим на сьогодні залишається достатня кількість дискусійних моментів у даній сфері.

Виклад основного матеріалу. У доказуванні на стадії досудового розслідування виокремлюють два шляхи пізнання: інформаційний і логічний. Доказу-

вання як пізнавальний процес можна представити у вигляді процесу вилучення, накопичення, переробки, передачі і використання доказової інформації.

Так, Р.С. Белкін визначає таку інформацію у сфері кримінального провадження, як відомості про подію, явища, що складає зміст доказів [1, с. 49]. Як слушно вказує Д. І. Бедняков «інформація, отримана суб'єктом у результаті його взаємодії з об'єктивним світом, є результат відображення, є відомості, знання про об'єктивну дійсність. Іншими словами, інформація є образно-знакова і образно-понятійна модель... Інформація подається у вигляді нерозривної єдності образу, знаку, поняття» [2, с. 25]. Наприклад, свідок надає показання, про те, що він бачив, яким чином відбувся розбійний напад. При цьому він розповів про те, яким способом нападник застосовував насилля щодо потерпілого. Тому ми вважаємо, що ця інформація є пізнавальною для слідчого, прокурора та має доказову силу.

Слід констатувати, що за останній час здійснюються чисельні спроби розглянути процес збирання доказів і їх сутність з позиції теорії інформації. Так, наприклад, А.І. Трусов досліджує сутність доказу як сигнал інформації і в цьому аспекті розглядає основні риси доказу [3, с. 20]. Крім цього, В.Д. Арсеньєв також використовує понятійний апарат теорії інформації для пояснення природи доказів [4, с. 78]. Але першим, хто застосував інформаційний підхід для потреб доказування, був В.Я. Дорохов, який зазначав, що «уявлення про доказ як про єдність фактичних даних та їх джерел знаходить підтвердження в теорії інформації, однією з наук, що входить в комп-

лексну науку – кібернетику» [5, с. 250]. При цьому, досліджуючи це питання, А.В. Агутін доходить до висновку, що під інформацією В.Я. Дорохов мав на увазі відомості про навколишній світ та процесах, що протікають у ньому [6, с. 41]. Тому в подальшому він впевнено стверджує, що це не може позитивно вплинути на ситуацію з доведенням та модифікуванням гносеологічної теорії доказів за допомогою інформаційного підходу й що реформування гносеологічної теорії доказів за допомогою інструментарію інформаційного підходу не вирішує проблеми по суті [6, с. 40], з чим ми погоджуємося, адже такого роду уявлення відповідають рівню розвитку наук про інформацію 50–60-х років минулого століття. Тоді було прийнято ототожнювати пізнавальні процеси та процеси обчислювальні та вважалось, що у свідомості існують процедури, аналогічні обчислювальним алгоритмам. Психіку людини уподібнювали комп'ютерній програмі, а психічні явища – обчислюваним функціям. Під знанням розуміли інформацію, формалізовану у відповідності з певними структурними правилами, які можна використовувати при вирішенні проблем за алгоритмами. У подальшому з'ясувалось, що не можна ототожнювати уявлення про те, що пізнання – це обчислення та з відображенням об'єктивної реальності за допомогою інформації у свідомості. Адже пізнання з усіма своїми конструкціями має справу з реальністю, а особа, яка пізнає, «вирізає» з реальності тільки те, що співвідносно з його дійсністю. Таким чином, як зазначає О.С. Александров, пізнання людиною реальності здійснюється не шляхом відображення значущих об'єктів, а за допомогою конструювання суб'єктивно корисних моделей реальності, що фіксують контекстуально значимі її елементи і структури. Сприймаючи стимули зовнішнього середовища, людина освоює їх у формі когнітивних¹ схем, включаючи в них все можливе з його точки зору [7, с. 13]. Тобто на теперішній час ми можемо стверджувати, що для опису процесу доказування у кримінальному провадженні слід користуватися не загальними положеннями теорії інформації, а її понятійним апаратом. Для того щоб підтвердити цю думку, нам перш за все необхідно з'ясувати та визначити різницю між такими поняттями, як «інформація» та «знання».

Найбільш точне наукове визначення інформації ми знаходимо у роботах Норберта Вінера, а саме: «Інформація – це позначення змісту, отриманого з зовнішнього світу в процесі нашого пристосування до нього наших почуттів. Процес отримання та використання інформації є процесом нашого пристосування до випадковостей зовнішнього середовища і нашої життєдіяльності в цьому середовищі. Дійсно, жити – це значить жити, маючи в своєму розпорядженні правильну інформацію» [8, с. 31]. У тлумачному словнику української мови «інформація» визначається як відомості про які-небудь події, чийось діяльність; повідомлення

про щось [9]. Але наведені поняття в даний час вже не повною мірою відображають той зміст, який акумулює в собі аналізована категорія. Сутність інформації як явища, що існує в дійсності, може бути поділена на дві складові: форму переданого і (або) отриманого нами повідомлення, сигналу, команди, виражену кодом, символом або іншим мовним засобом і в зміст якого закладені смислові, сутнісні компоненти (відомості [10, с. 26], відображений образ [11, с. 25] або концепт [12, с. 65]).

При дослідженні будь-якого об'єкта вивчаються його властивості (ознаки). Тому ми можемо виділити декілька властивостей інформації, зокрема, атрибутивні, прагматичні та динамічні:

1) атрибутивні – це ті властивості, без яких інформація не існує в природі. До них можна віднести матеріальність як здатність впливати на органи почуття людини або на інші сенсорні елементи технічних засобів. Інформація має властивість зливатися з уже зафіксованими і накопиченими раніше відомостями, тим самим сприяючи поступальному їх розвитку та накопиченню. У цьому знаходить своє підтвердження ще одне атрибутивна властивість інформації – це безперервність. Тобто інформація – це відображення зовнішнього світу, а він існує незалежно від нашої свідомості і бажань. Тому можна стверджувати, що інформація об'єктивна та завжди вторинна по відношенню до об'єктів і явищ, які відображаються;

2) прагматичні властивості інформації виявляються в процесі її використання. У першу чергу до даної категорії властивостей необхідно віднести наявність сенсу і новизни інформації, які характеризують обіг відомостей у соціальних комунікаціях, в тому числі і у сфері кримінального провадження і виділяють ту її частину, яка нова і актуальна для споживача. До даної групи властивостей також необхідно віднести таку, як корисність інформації. Під нею розуміють, скорочення невизначеності відомостей про об'єкт. Дезінформація або неприпустимі докази в кримінальному провадженні розцінюється як негативні (полярні) значення корисної інформації. Крім цього, в якості похідною від зазначеної вище властивості можна виділити ще таку, як цінність інформації, що відрізняється для різних споживачів і користувачів і безпосередньо залежить від особливостей суб'єкта, який бере участь у сфері її звернення. Зазначимо, що інформація також має властивості достовірності та повноти. Відомості достовірні, якщо вони відображають справжній стан справ. Об'єктивна інформація може бути як об'єктивною, так і суб'єктивною. Достовірні відомості допомагають прийняти учасникам кримінального процесу правильні рішення, якщо вони відповідають вимогам допустимості та належності до кримінального провадження. В той же час інформація вимірною кількісно, і не тільки з точки зору її обсягу, а й з позиції її достатності (недостатності)

¹ Когнітивність, від лат. *cognitio* – «пізнання, вивчення, усвідомлення». Застосовується у психології та розглядається як здатність до розумового сприйняття і переробки зовнішньої інформації [Клещенко Е. Библиотека мозга / Е. Клещенко // Химия и жизнь. – 2012. – № 12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://elementy.ru/lib/431901?page_design=print.

при розслідуванні кримінального правопорушення, а також оцінки її достовірності. Інформацію можна назвати повною, якщо її достатньо для прийняття рішення, в тому числі і в кримінальному провадженні;

3) динамічні властивості інформації, характеризують специфіку розвитку її у часі. Так, під актуальністю або своєчасністю інформації, необхідно розуміти важливість, істотність її для теперішнього часу. Тільки вчасно отримані дані можуть принести необхідну користь, наприклад, в ході досудового розслідування. Несвоєчасність інформації полягає в зниженні її цінності та актуальності з часом. Однак корисність інформації втрачається не у зв'язку із закінченням часу, а в міру появи нових відомостей, які доповнюють, уточнюють або відкидають повністю або частково раніше отримані дані.

У зв'язку з розвитком інформаційних технологій і систем передачі даних можна виділити таку властивість інформації, як можливість її копіювання, тобто можливість виготовлення необмеженої кількості копій з певного матеріального носія інформації.

Усі розглянуті вище властивості інформації свідчать про те, що вона має гнучкі і дуже чутливі якості, що роблять її залежною від зовнішнього світу і соціального середовища. Необхідно підкреслити, що інформація не може існувати для людини, якщо вона не зможе її інтерпретувати. У зв'язку з чим інформація є тією «елементарною частинкою» навколишньої дійсності, яка проникає в усі галузі діяльності людини, зокрема, і у сферу права.

Що стосується поняття «знання», то у словниках філософських термінів воно означає результат процесу пізнання, розуміння дійсного світу людиною, адекватне відображення об'єктивної дійсності у свідомості, що створюються в процесі пізнання у вигляді уявлень, понять, суджень, теорій, виявлених і освоєних законів і принципів організації речей, картин, світу в цілому [13, с. 63]. В той же час

О.С. Александров додає, що знання є засвоєною особою інформацією як на рівні розуміння, так і на рівні можливості використання, тобто «знання» – це осмислена, соціалізована інформація, що перетворена в суспільне надбання [7, с. 21]. На нашу думку, це має місце й у кримінальному провадженні в процесі пізнання події кримінального правопорушення.

Таким чином, враховуючи надане вище О.С. Александровим формулювання поняття «знання», ми зробимо спробу визначити це поняття з точки зору завдань кримінального провадження, а саме знання у кримінальному провадженні є результатом відображення інформації (даних) про кримінальне правопорушення суб'єктом доказування в часі і контексті, що належать йому у вигляді певних контекстно-залежних інформаційних образів. Тобто об'єктивно існуюча реальність про кримінальне правопорушення, яка існувала, відображається у вигляді уявних образів і матеріально зафіксованих відображень. Інформація, що в них міститься, вилучається шляхом провадження низки слідчих (розшукових) дій, результати їх провадження є певним інформаційним уявленням про ти чи інші обставини, що підлягають доказуванню.

Висновки. Отже, інформація є джерелом знань про кримінальні правопорушення, які за певних умов можуть трансформуватися в докази. А знанням у доказуванні при проведенні досудового розслідування є логічно закінчені блоки знань у вигляді версій. Суб'єкт доказування отримує інформацію про кримінальне правопорушення і обставини його вчинення тільки тоді, коли в його знаннях після осмислення інформації відбулися як кількісні, так і якісні зміни. Вважається, що кількість інформації, яку отримує слідчий із повідомлення, повинна бути прямо пропорційна здобутій ним інформації.

В той же час підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белкин Р.С. Собрание, исследование и оценка доказательств / Р.С. Белкин. – М. : Наука, 1966. – 296 с.
2. Бедняков Д.И. Непроцессуальная информация и расследование преступлений / Д.И. Бедняков. – М. : Юридическая литература, 1991. – 208 с.
3. Трусов Л.И. Судебное доказывание в свете идей кибернетики / Л.И. Трусов // Вопросы кибернетики и право. – М. : «Наука», 1967. – 35 с.
4. Арсеньев В.Д. Вопросы общей теории судебных доказательств / В.Д. Арсеньев. – М. : Юридическая литература, 1964. – 179 с.
5. Белкин Р.С., Винберг А.И., Дорохов В.Я., Звирбуль В.К. Теория доказательств в советском уголовном процессе. Часть общая / Р.С. Белкин, А.И. Винберг, В.Я. Дорохов, В.К. Звирбуль; отв. ред. Н.В. Жогин. – М. : Юридическая литература, 1966. – 584 с.
6. Агутин А.В. Мироззренческие идеи в уголовно-процессуальном доказывании : [монография] / А.В. Агутин ; под научн. ред. В.Т. Томина. — М. : «ИД «Юр-ВАК», 2004. – 545 с.
7. Александров А.С. От информационной к когнитивной трактовке доказательств в уголовном процессе / А.С. Александров // Воронежские криминалистические чтения : сборник научных трудов ; под. ред. О.Я. Баева. – Воронеж : Изд-во Воронежского гос. ун-та, 2011. – Вып. 13. – 324 с.
8. Винер Н. Кибернетика и общество / Н. Винер ; пер. Е.Г. Панфилова. – М. : Иностранная литература, 1958. – 200 с.
9. Тлумачний словник українських слів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uktdic.appspot.com/?q=%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.
10. Стрельцов А.А. Обеспечение информационной безопасности России. Теоретические и методологические основы / А.А. Стрельцов ; под ред. В.А. Садовниченко, В.П. Шерстюка. – М. : МЦНМО, 2002 – 86 с.
11. Атанесян Г.А., Гаврилов О.А., Дери П., Каблуков А.Г. и др. Правовая информатика и кибернетика : [учебник] / [Г.А. Атанесян, О.А. Гаврилов, П. Дери, А.Г. Каблуков и др.] ; под ред. Н.С. Полевого. – М. : Юридическая литература, 1993. – 528 с.
12. Кузнецов П.У. Информационные основания права : монография / П.У. Кузнецов. – Екатеринбург : УрГЮА, 2005. – 146 с.
13. Кикель П.В., Сороко Э.М. Краткий энциклопедический словарь философских терминов / П.В. Кикель, Э.М. Сороко. – Минск : БГПУ, 2006. – 266 с.